

ELAZIĞ İL MERKEZİNDE YAŞAYAN KADINLARIN AİLE PLANLAMASI KONUSUNDA BİLGİ, TUTUM VE UYGULAMALARI

Yasemin AÇIK¹ Edibe DİNÇ² S EREN³ Hafize SEZER² Toker ERGÜDER⁴

¹ Ferdane OĞUZÖNCÜL¹ Aytaç POLAT³

¹Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ-TÜRKİYE

²Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Elazığ-TÜRKİYE

³Sağlık Müdürlüğü, Elazığ-TÜRKİYE

⁴Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Koordinatörlüğü, Ankara-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 08.06.1998

Awareness and Practice of Family Planning by Women Living in Urban Elazığ

SUMMARY

The study group was comprised of 1111 married women who aged 15-49 years and was randomly selected from the primary health care centers (16 Health Care Center) through their household records. Sampling fraction was kept equal for each of the subject. Of the 1111 married women 1084 (%97.6) were reached at home and interviewed personally.

Of the respondents 33.4% were either illiterate or did not have even a diploma of elementary school. Most (66%) aged between 25-39 years. The proportions of those who knew about the following contraceptive methods; pills, withdrawal, IUD, condom were 93.7%, 91.7%, 91.4% and 77.6% respectively. Of the respondents 77.6% reported the current use of a contraceptive method. The proportion of women reporting the use of a modern method was 37.6%. Of the women who reported a current use of a contraceptive method, 38.3% indicated that withdrawal was the method they used. The rates for IUD, condom and the pills were 19.9, 11.3, and 3.8% respectively. Among the respondents 33.8% reported to have an experience of at least one abortion. Of the respondents and of the husbands, 94.3% and 91.0% were among those who accepted the use of a contraception method.

The proportion of women using traditional contraceptive methods still appeared to be high (40.0%). Efforts to increase the use of modern contraceptive methods still appears to be a necessity for this region.

Key Words: Family Planning, Knowledge, Attitudes, Practices

ÖZET

Çalışmada il merkezinde bulunan 16 sağlık ocağına bağlı her sağlık evi nüfus büyüklüğüne göre örnekleme temsil edilmiş ve toplam 1111 15-49 yaş grubu evli kadın seçilmiştir. Tekrarlayan ziyaretlerle bunların 1084'üne ulaşılmış ve cevaplılık oranı %97.6 olmuştur.

Çalışmaya alınan kadınların %33.4'ü okur yazar değil ya da okur yazar fakat herhangi bir okul mezunu değildir. %66'sı 25-39 yaş grubundadır. Kadınların %93.7'si hap, %91.7'si geri çekme, %91.4'ü RİA ve %77.6'sı kondom yöntemini bildiklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya alınan kadınların %37.5'i etkili, %39.9'u etki derecesi sınırlı geleneksel bir yöntem olmak üzere %77.4'ü herhangi bir yöntem kullanmaktadır. En sık kullanılan yöntemler geri çekme (%38.3), RİA (%19.9), kondom (%11.3) ve hap (%3.8) dir. Ortalama düşük sayısı 1.70 (SD=1.12) dir. Kadınların %33.8'i bir ya da daha fazla sayıda düşük yapmıştır. Kadınların %94.3'ü, eşlerinin ise %91.0'i aile planlaması yöntemi kullanmayı uygun bulduklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak çalışmaya alınan kadınların büyük bir kısmı (%77.6) aile planlaması yöntemi kullanmakla birlikte, modern yöntem kullanma oranı (%37.6) tüm Türkiye’de olduğu gibi düşüktür. Etkili aile planlaması yöntemini kullanma oranını arttırmak, istemli yapılan düşükleri azaltmak amacıyla danışmanlık hizmetine önem veren etkili eğitim ve hizmet faaliyetlerinin sunulmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelime: Aile Planlaması, Bilgi, Tutum, Uygulama

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde her yıl yaklaşık 585 bin kadın hamilelik, doğum ve uygun olmayan koşullarda yapılan düşükler nedeniyle ölmektedir. Bu ölümlerin büyük bir çoğunluğu istenmeyen gebeliklerle mücadele edebilecek etkili bir aile planlaması yöntemi sunulmasıyla önlenabilir(1,2).

1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkemizde doğurgan çağ olarak nitelendirilen 15-49 yaş grubu evli kadınların oranı nüfusun %23’ünü oluşturmakta ve bu grupta bulunan kadın sayısı 13.1 milyon kadın olarak hesaplanmaktadır. Yine 1990 yılı verilerine göre kaba doğum hızı binde 29.9 olup her yıl yaklaşık 1 538 166 doğum meydana gelmektedir(3). Doğurganlığın fazla olması istenmeyen gebeliklerin artmasına; bu da anne sağlığını riske atan istemli düşüklerin artmasına yol açmaktadır. 1993 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verilerine göre ülkemizde evli kadınların %28’i bir ya da daha fazla sayıda isteyerek düşük yapmışlardır(4). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ‘nın tahminlerine göre dünyada her yıl yaklaşık 20 milyondan fazla kadın uygun olmayan koşullarda düşük yapmakta ve bunların % 10-50 kadarı ise düşük komplikasyonları nedeniyle tıbbi tedaviye ihtiyaç duymaktadırlar(1).

Ülkemizde aile planlaması yöntemi kullanma durumu ile ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Malatya- Yeşilyurt’ta yapılan bir çalışmada 15-49 yaş grubu evli kadınların %65.4’ü, Ankara-Sincan’da yapılan bir çalışmada %62’sinin herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandığı saptanmıştır(5,6). 1993 yılı TNSA verilerine göre ülkemizdeki kadınların %62.6’sı herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanmaktadır. Fakat etkili yöntem kullanma oranı sadece %34.5’tir(4) .

Konu ile ilgili olarak daha önce Elazığ ilindeki durumu yansıtabilecek şekilde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması araştırmacıları bu çalışmaya yönlendirmiştir. Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların aile plan-

lamasına ilişkin bilgi, tutum ve uygulamalarını saptamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

MATERYAL VE METOD

Elazığ il merkezinde yaşayan 15-49 yaş grubu evli kadınların aile planlaması konusundaki bilgi, tutum ve uygulamalarını saptamak amacıyla yapılan bu çalışmada; Elazığ İl Sağlık Müdürlüğünden il merkezinde yaşayan 15-49 yaş grubu kadın nüfusu alınmıştır.

Örnekleme , $n = N \cdot t^2 \cdot pq / d^2 (N-1) + t^2 \cdot pq$ formülünden yararlanılarak ($t=1.96$, $d=0.03$ olarak alınmıştır.) 1111 kişi seçilmiştir. Bu 1111 kişinin 1084’üne ulaşılmış, cevaplılık oranı %97.6 olmuştur. İl merkezinde bulunan 16 sağlık ocağının her biri ve her sağlık evi nüfus büyüklüğüne göre örnekleme temsil edilmiştir. Her sağlık evinde bulunan 15-49 yaş kadın izleme formuna bir numara verilerek oluşturulan isim listesinden randomla örnekleme alınacak kişiler seçilmiştir. Anket formları sağlık evi görevlileri tarafından evlere gidilerek kadınlara uygulanmıştır. Anket formunun oluşturulmasında TNSA soru kağıtlarından yararlanılmıştır(4).

Elde edilen veriler SPSS programına kaydedilmiş, hata kontrolleri, tablolar ve istatistiksel analizler bu program aracılığıyla yapılmıştır. İstatistiksel analiz olarak khi kare testi kullanılmıştır.

Araştırmanın saha çalışması 1997 yılı Haziran ayında yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya alınan kadınların %33.4’ü okur yazar değil ya da okur yazar fakat herhangi bir okul mezunu değildir. %96.3’ü ev kadınıdır. %85.3’ü, çekirdek ailede yaşamaktadır ve % 66’sı 25-39 yaş grubundadır (Tablo 1).

Tablo 1- Çalışmaya Alınan Kadınların Bazı Demografik Verilere Göre Dağılımları

	Sayı	%
Eğitim Düzeyi		
OYD OY	362	33.4
İlkokul	501	46.2
Ortaokul	69	6.4
Lise	121	11.2
Yüksekokul	31	2.9
Eşinin Eğitim Düzeyi		
OYD OY	70	6.4
İlkokul	445	41.1
Ortaokul	150	13.8
Lise	292	26.9
Yüksekokul	127	11.7
Mesleği		
Ev Kadını	1044	96.3
Devlet Memuru	34	3.1
İşçi	2	0.2
Serbest Meslek	4	0.4
Aile Tipi		
Çekirdek aile	925	85.3
Geniş aile	159	14.7
Kadının Yaşı		
<= 19 Yaş	16	1.5
20-24 Yaş	144	13.3
25-29 Yaş	263	24.3
30-34 Yaş	227	20.9
35-39 Yaş	225	20.8
40-44 Yaş	118	10.9
45 + Yaş	91	8.4

Kadınların %98.7'si (1070 kişi) hayatları boyunca en az bir kez gebe kalmışlardır. %12.7'sinin 1 gebeliği, %25.3'ünün 2 gebeliği, %21.0'inin 3 gebeliği, %15.0'inin 4 gebeliği ve % 24.7'sinin 5 ya da daha fazla sayıda gebeliği olmuştur. Araştırma yapıldığı dönemde kadınların %7.9'u gebe olduklarını belirtmişlerdir. Gebe kadınların %26.7'si istemeden gebe kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Ortalama; gebelik sayısı 3.46 (SD:2.15), canlı doğum sayısı 2.75 (SD=1.74), ölü doğum sayısı 0.07 (SD=0.31), yaşayan çocuk sayısı 2.6 (SD=1.5), istedikleri çocuk sayısı 2.6 (SD=1.07), evlenme yaşı 19.1 (SD=3.4) ve aile planlaması yöntemi kullanma süresi 44.4 (SD=49.0) aydır.

Tablo 2-Çalışmaya Alınan Kadınların Eğitim Düzeyine Ve İsim Verilmeden Önce Bildikleri Yöntemlere Göre Dağılımları

İsim vermeden önce bildikleri yöntemler	OYD/ OY	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Hap		453 (90.4)	62 (89.9)	110 (90.9)	26 (89.7)	975 (89.9)
RİA	313 (86.5)	438 (87.4)	62 (89.9)	110 (90.9)	25 (86.2)	948 (87.5)
İğne	49 (13.5)	79 (15.8)	6 (8.7)	28 (23.1)	7 (24.1)	170 (15.7)
Spermisit	60 (16.6)	120 (24.0)	23 (33.3)	41 (33.9)	10 (34.5)	255 (23.5)
Kondom	232 (64.1)	341 (68.1)	52 (75.4)	91 (75.2)	23 (79.3)	739 (68.2)
Norplant	3 (0.8)	12 (2.4)	2 (2.9)	8 (6.6)	4 (13.8)	29 (2.7)
Tüp	108 (29.8)	137 (27.3)	13 (18.8)	39 (32.2)	13 (44.8)	311 (28.7)
Ligasyonu	34 (9.4)	48 (9.6)	5 (7.2)	23 (19.0)	9 (31.0)	120 (11.1)
Vazektomi	27 (7.5)	49 (9.8)	13 (18.8)	39 (32.2)	13 (44.8)	142 (13.1)
Takvim	243 (67.1)	326 (65.2)	49 (71.0)	80 (66.1)	20 (69.0)	719 (66.4)

Çalışmaya alınan kadınların %33.8'i (366 kişi) bir ya da daha fazla sayıda düşük yapmışlardır. Yapılan düşüklerin %33.6'si (123 kişi) isteyerek, %66.4'ü (243 kişi) ise kendiliğinden yapılan düşüklüdür. Ortalama yapılan düşük sayısı 1.70(SD=1.12) dir.

Hangi kontraseptif yöntemleri bildikleri sorulduğunda; kadınların %89.9'u hap, %87.5'i RİA, %15.7'si iğne (Enjektablo hormonal kontraseptifler), %23.5'i spermisit, %68.2'si kondom, %2.7'si norplant, % 28.7'si tüp ligasyonu, %11.1'i vazektomi, %13.1'i takvim yöntemi ve %66.4'ü geri çekme yöntemini bildiklerini belirtmişlerdir(Tablo 2). Kontraseptif yöntemlerin isimleri hatırlatıldıktan sonra kadınların %93.7'si hap, %91.4'ü RİA, %23.6'sı iğne, %34.5'i spermisiti %77.6'sı kaput, %4.3'ü norplant, %50.2'si tüp ligasyonu, %20.2'si vazektomi, %25.6'sı takvim, ve %91.7'si geri çekme yöntemini bildiklerini belirtmişlerdir(Tablo3).

Tablo 3- Çalışmaya Alınan Kadınların Eğitim Düzeyine Ve İsim Verildikten Sonra Bildikleri Yöntemlere Göre Dağılımları

İsim verdikten sonra bildikleri yöntemler	OYD/OY	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Hap	340 (93.9)	469 (93.6)	64 (92.8)	115 (95.0)	27 (93.1)	1016 (93.7)
RİA	326 (90.1)	458 (91.4)	64 (92.8)	115 (95.0)	27 (93.1)	991 (91.4)
İğne	75 (20.7)	119 (23.8)	9 (13.0)	42 (34.7)	10 (34.5)	256 (23.6)
Spermisit	95 (26.2)	177 (35.3)	32 (46.4)	53 (43.8)	16 (55.2)	374 (34.5)
Kondom	274 (75.7)	387 (77.2)	56 (85.5)	99 (81.8)	22 (75.9)	841 (77.6)
Norplant	9 (2.5)	16 (3.2)	4 (5.8)	13 (10.7)	5 (17.2)	47 (4.3)
Tüp Ligasyonu	176 (48.6)	241 (48.1)	36 (52.2)	72 (59.5)	18 (62.1)	544 (50.2)
Vazektomi	54 (14.9)	93 (18.6)	15 (21.7)	41 (33.9)	15 (51.7)	219 (20.2)
Takvim	61 (16.9)	113 (22.6)	22 (31.9)	64 (52.9)	17 (58.6)	278 (25.6)
Geri Çekme	332 (91.7)	458 (91.4)	64 (92.8)	112 (92.6)	27 (93.1)	994 (91.7)

Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların %22.4'ü (243 kişi) herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Yöntem kullanmayan kadınların; %37.5'i OYD/OY, %42.4'ü ilkök, %7.4'ü ortaokul, %10.2'si lise ve %2.5'i yüksekokul mezunudur. %83.1'i çekirdek, %16.9'u geniş ailede yaşamaktadır. Kadınların %37.6'sı etkili, %40.0'ı etki derecesi sınırlı bir yöntem olmak üzere %77.6'sı herhangi bir yöntem kullandığını belirtmiştir. Kadınların %38.3'ü geri çekme, %3.8'i hap, %19.9'u RİA, %11.3'ü kondom ve %2.7'si tüp ligasyonunu kullanmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4- Çalışmaya Alınan Kadınların Yöntem Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları

Aile Planlaması Yöntemleri	Sayı	%
Hap	41	3.8
RİA	216	19.9
Spermisit	5	0.5
Kondom	122	11.3
Tüp ligasyonu	29	2.7
Tehlikesiz günler	8	0.7
Geri çekme	415	38.3
Diğer Yöntemler	5	0.5
Kullanmayan	243	22.4
Toplam	1084	100.0

Çalışmaya alınan kadınlardan yöntem kullananların eğitim düzeylerine göre kullandıkları kontraseptif yöntemler Tablo 5'te ve Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5- Çalışmaya alınan kadınların herhangi bir kullananların eğitim düzeylerine göre kullandıkları aile planlaması yöntemleri

	OYD / OY	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Hap	16 (39.0)	17 (41.5)	2 (4.9)	6 (14.6)	0	41 (100.0)
RİA	59 (27.3)	110 (50.9)	16 (7.4)	25 (11.6)	6 (2.8)	216 (100.0)
Spermisit	3 (60.0)	2 (40.0)	0	0	0	5 (100.0)
Kondom	28 (23.1)	54 (44.6)	6 (5.0)	25 (20.7)	8 (6.6)	121 (100.0)
Tüp ligasyonu	13 (44.8)	15 (51.7)	1 (3.5)	0	0	29 (100.0)
Tehlikesiz günler	2 (25.0)	1 (12.5)	0	3 (37.5)	2 (25.0)	8 (100.0)
Geri çekme	149 (36.0)	195 (47.1)	26 (6.3)	37 (8.9)	7 (1.7)	414 (100.0)
Diğer Yöntemler	1 (50.0)	4 (50.0)	0	0	0	5 (100.0)
Toplam	271 (32.4)	398 (47.3)	51 (6.1)	96 (11.5)	23 (2.7)	839 (100.0)

Not: Eğitim durumu bilinmeyen 2 kişi bu tabloya dahil edilmemiştir. Bu 2 kişiden biri kaput, diğeri ise geri çekme yöntemi kullanmaktadır.

Etkili yöntemler (Hap, RİA, Tüp Ligasyonu) bir arada, etkisiz yöntemler (spermisit, tehlikesiz günler, geri çekme, diğer yöntemler) bir arada değerlendirildiğinde; $X^2=8.739$, $Sd=4$, $p=0.068$

Tablo 6-Çalışmaya Alınan Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Yöntem Kullanma Durumları

	Yöntem Kullanan	Yöntem Kullanmayan	Toplam
OYD.OY	271 (74.9)	91 (25.1)	362 (100.0)
İlkokul Mezunu	398 (79.4)	103 (20.6)	501 (100.0)
Ortaokul Mezunu	51 (73.9)	18 (26.1)	69 (100.0)
Lise Mezunu	96 (79.3)	25 (20.7)	121 (100.0)
Üniversite Mezunu	23 (79.3)	6 (20.7)	29 (100.0)
Toplam	839 (77.6)	243 (22.4)	1084 (100.0)

Not: Eğitim düzeyi bilinmeyen 2 kişi bu tabloya dahil edilmemiştir. $X^2=3.329$ $Sd=4$ $p=0.5044$

Tablo 7-Çalışmaya Alınan Kadınların Eşlerinin Eğitim Düzeylerine Göre Yöntem Kullanma Durumları

	Yöntem Kullanan	Yöntem Kullanmayan	Toplam
OYD.OY	52 (74.3)	18 (25.7)	70 (100.0)
İlkokul Mezunu	333 (74.8)	112 (25.2)	445 (100.0)
Ortaokul Mezunu	122 (81.3)	28 (1.7)	150 (100.0)
Lise Mezunu	226 (877.4)	66 (22.6)	292 (100.0)
Üniversite Mezunu	107 (84.2)	20 (15.8)	127 (100.0)
Toplam	840 (77.5)	244 (22.5)	1084 (100.0)

$X^2=6.816$ $Sd=4$ $p=0.1459$

Çalışmaya alınan kadınların eşlerinin eğitim düzeyi ile yöntem kullanma arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p=0.1459$). Kadınların kullandıkları aile planlaması yöntemlerinin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında; geri çekme yöntemi, 25-29 yaş grubunda ve 30-34 yaş grubunda %21.5, 35-39 yaş grubunda %22.7 olmak üzere en fazla 25-39 yaş grubunda kullanılmaktadır (Tablo 8).

Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların yaş gruplarına göre yöntem kullanıp kullanmama durumları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9-Çalışmaya Alınan Kadınların Yaş Gruplarına Göre Yöntem Kullanma Durumları

	Yöntem Kullanan	Yöntem Kullanmayan	Toplam
≤ 19 Yaş	7 (43.8)	9 (56.2)	16 (100.0)
20-24 Yaş	98 (68.1)	46 (31.9)	144 (100.0)
25-29 Yaş	196 (74.5)	67 (25.5)	263 (100.0)
30-34 Yaş	183 (80.6)	44 (19.4)	227 (100.0)
35-39 Yaş	189 (84.0)	36 (16.0)	225 (100.0)
40-44 Yaş	100 (84.7)	18 (15.3)	118 (100.0)
45+ Yaş	68 (74.7)	23 (25.3)	91 (100.0)
Toplam	841 (77.6)	243 (22.4)	1084 (100.0)

≤ 19 yaş grubu ile 20-24 yaş grubu birleştirildiğinde; $X^2=25.006$, $Sd=5$, $p=0.0001$

Tablo 8-Çalışmaya Alınan Kadınlardan Yöntem Kullananların Yaş Gruplarına ve Kullandıkları Aile Planlaması Yöntemlerine Göre Dağılımları

	≤ 19 Yaş	20-24 Yaş	25-29 Yaş	30-34 Yaş	35-39 Yaş	40-44 Yaş	45+ Yaş	Toplam
Hap	1 (2.5)	5 (12.2)	10 (24.4)	7 (17.1)	11 (26.8)	4 (9.8)	3 (7.3)	41 (100.0)
RIA	1 (0.5)	31 (14.4)	62 (28.7)	58 (26.9)	40 (18.5)	16 (7.4)	8 (3.7)	216 (100.0)
Sperisit	0	0	2 (40.0)	2 (40.0)	0	1 (20.0)	0	5 (100.0)
Kondom	3 (2.5)	20 (16.4)	29 (23.8)	21 (17.2)	33 (27.1)	12 (9.8)	4 (3.3)	122 (100.0)
Tüp ligasyonu	0	0	3 (10.3)	3 (10.3)	8 (27.6)	10 (34.5)	5 (17.2)	29 (100.0)
Tehlikesiz günler	0	0	1 (12.5)	2 (25.0)	2 (25.0)	1 (12.5)	2 (25.0)	8 (100.0)
Geri çekme	1 (0.3)	42 (10.19)	89 (21.5)	89 (21.5)	94 (22.7)	54 (13.0)	46 (11.1)	415 (100.0)
Diğer Yöntemler	1 (20.0)	0	0	1 (20.0)	1 (20.0)	2 (40.0)	0	5 (100.0)
Toplam	7 (0.8)	98 (11.7)	196 (23.3)	183 (21.8)	189 (22.5)	100 (11.9)	68 (8.1)	841 (100.0)

Etkili yöntemler (Hap, RİA, Tüp Ligasyonu) bir arada, etkisiz yöntemler (spermisit, tehlikesiz günler, geri çekme, diğer yöntemler) bir arada değerlendirildiğinde; $X^2=16.171$, $Sd=4$, $p=0.0064$

Çalışmaya alınan 1084 kadının hayatlarının herhangi bir döneminde kullandıkları yöntemlere bakıldığında; % 53.6'sı geri çekme, %31.5'i RİA, %24.0'ı kondom, %23.3'ü hap, %4.3'ü spermisit, %3.9'u takvim, %2.8'ü tüp ligasyonu ve %2.0'ı iğne kullanmıştır.

Tablo 10- Çalışmaya Alınan Kadınların Hayatının Herhangi Bir Döneminde Kullandıkları Yöntemlere Göre Dağılımları

Aile Planlaması Yöntemleri	Sayı	%
Hap	253	23.3
RİA	342	31.5
İğne	22	2.0
Spermisit	47	4.3
Kondom	260	24.0
Tüp ligasyonu	30	2.8
Takvim	42	3.9
Geri çekme	581	53.6

Yöntem kullanan kadınların kullandıkları yöntemi nereden temin ettikleri sorulduğunda; %10.3'ü hastaneden, %28.1'i sağlık ocağı ya da sağlık evinden, %1.8'i özel klinikten, %7.5'i eczaneden, %1.7'si özel doktordan temin ettiklerini belirtirken %48.9'u kullandıkları yöntemi herhangi bir yerden temin edilmesinin gerekmediğini belirtmişlerdir.

Çalışmaya alınan kadınlardan yöntem kullanmadığını belirten 243 kişinin (%22.4) yöntem kullanmama nedenleri incelendiğinde; %35.4'ü gebe olduğu için, %18.1'i çocuk istediği için, %16.5'i eşi (askerde, şehir dışında çalışıyor ya da ölmüş) yanında olmadığı için,

%9.5'i gerek duymadığı için, %9.9'u düzensiz adet gördüğü için, %4.1'i histerektomi olduğu için ve %6.5'i diğer nedenlerle kullanmadığını ifade etmiştir.

Kadınların %39.7'si son gebeliklerinde yöntem kullanırken gebe kaldıklarını belirtmişlerdir. Son kez yöntem kullanırken gebe kalan kadınların % 8.8'i hap, %16.5'i RİA, %1.9'u köpük, jel, fitil, % 14.9'u kaput, 0.2'si tüp ligasyonu, %49.1'i ise geri çekme yöntemi kullanırken gebe kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmaya alınan kadınların %94.3'ü, eşlerinin ise % 91.0'i yöntem kullanmayı uygun bulduklarını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA

Kadınların %98.7'si (1070 kişi) hayatları boyunca en az bir kez gebe kalmışlardır. Araştırma yapıldığı dönemde kadınların %7.9'u gebe olduklarını belirtmişlerdir. Ortalama; gebelik sayısı 3.46 (SD:2.15), canlı doğum sayısı 2.75 (SD=1.74), ölü doğum sayısı 0.07 (SD=0.31), yaşayan çocuk sayısı 2.6 (SD=1.5), istedikleri çocuk sayısı 2.6 (SD=1.07), evlenme yaşı 19.1 (SD=3.4) ve aile planlaması yöntemi kullanma süresi 44.4 (SD=49.0) aydır. Hamzaçebi ve arkadaşlarının çalışmasına göre kadınların ortalama; ilk evlenme yaşı 19.17 (SD=3.60), toplam gebelik sayısı 4.99 (SD=3.21), toplam düşük sayısı ve toplam canlı doğum sayısı 4.03 (SD=2.45), toplam ölü doğum sayısı 0.31 (SD=0.79) olarak saptanmıştır (7). Çöl ve arkadaşlarının çalışmasına göre ortalama; gebelik sayısı 3.83, canlı doğum sayısı 2.53 olarak saptanmıştır(9). Polat ve arkadaşları Kayseri Ulaş Eğitim ve Araştırma Sağlık Ocağı (EASO) bölgesinde kadınların ortalama; ilk evlenme yaşı 17.46, gebelik sayısı 5.16, canlı doğum sayısı 4.54, ölü doğum sayısı 0.17, düşük sayısı 0.71, yaşayan çocuk sayısı 3.67, ideal çocuk sayısı 2.65 olarak bulmuşlardır.(10). 1993 yılı TNSA bulgularına göre evli kadınların ortalama; canlı doğum sayısı 3.0,

Tablo 11- Elazığ İl merkezindeki Kadınların Kullandıkları Aile Planlaması Yöntemlerinin Türkiye'de Yapılan Diğer Araştırmalar İle Kıyaslanması (%)

Araştırmalar	Hap	RİA	Kondom	Tüp Ligas.	Geri Çekme	Diğer Yöntem.	Kullanmayan	Toplam
Elazığ (1997)	41 (3.8)	216 (19.9)	122 (11.3)	29 (2.7)	415 (38.3)	18 (1.7)	243 (22.4)	1084 (100.0)
1993 TNSA D. Anadolu (4)	3.6	16.5	3.7	1.8	15.6	1.1	57.7	100.0
1993 TNSA (Türkiye) (4)	4.9	18.8	6.6	2.9	26.2	3.2	37.4	100.0
Genç ve ark. Yeşilyurt -Malatya (1995) (5)	5.4	21.3	14.9	1.6	20.4	1.8	34.6	100.0
Çöl ve ark. Ankara Park Sağlık Ocağı (1995) (9)	3.34	35	7	4.2	23.7	7.6	19.3	100.0
Polat ve ark. Kayseri Ulaş EASO (1987) (10)	3.9	25.9	7.3	-	25.5	1.9	35.5	100.0

yaşayan çocuk sayısı 2.7 ve ideal çocuk sayısı 2.4 çocuktur (4). Elazığ'daki kadınların doğurganlık özellikleri Türkiye geneline benzemektedir Kadınların %33.8'i (366 kişi) bir ya da daha fazla sayıda düşük yapmışlardır. Yapılan düşüklüklerin %33.6'si (123 kişi) isteyerek, %66.4'ü (243 kişi) ise kendiliğinden yapılan düşüklüklüdür. Ortalama yapılan düşük sayısı 1.70(SD=1.12) dir. Çöl ve arkadaşlarının çalışmasına göre ortalama düşük sayısı 1.29, ortalama küretaj sayısı 0.88 olarak saptanmıştır. Kadınların %39'u bir veya daha fazla sayıda küretaj yaptırmıştır. Kadınların %22.56'sı en az bir kendiliğinden düşük yapmıştır(9). Polat ve arkadaşları Kayseri Ulaş EASO bölgesinde kadınların %40.6'sının düşük yapmış olduklarını saptamışlardır(10). 1993 yılı TNSA bulgularına göre araştırma yapıldığı sırada kadınların %14.9'u bir, %7.6'sı iki, %5.5'i üç ya da daha fazla sayıda olmak üzere %28'i bir ya da daha fazla sayıda isteyerek düşük yapmışlardır(4).

Kadınların isim verildikten sonra en fazla bildikleri yöntemler; hap (%93.7), geri çekme (%91.7), RİA (%91.4) ve kondom (%77.6) dur(Tablo 3). Hamzaçebi ve arkadaşlarının çalışmasına göre aile planlaması yöntemlerinin isimleri hatırlatılınca kadınların %94.2'si RİA, %93.8'i hap, %70.3'ü geri çekme, %66.4'ü tüp ligasyonu, %59.8'i kondom yöntemini söylemiştir(7). 1993 yılı TNSA bulgularına göre ülkemizdeki evli kadınların %99.1'i herhangi bir yöntem bilmektedir. Yöntem bilen kadınların %95.7'si hap, %97.1'i RİA, %38.8'i iğne, %57.5'i diyafram, köpük, jel, %80.8'i kondom, %75.6'sı tüp ligasyonu, %35.1'i vazektomi, %6.7'si norplantı %34.8'i takvim yöntemini, %87.4'ü geri çekmeyi ve %5.9'u diğer yöntemleri bildiklerini belirtmişlerdir(4). Aile planlaması yöntemi bilme düzeyi yapılan tüm araştırmalarda yüksek düzeydedir. Fakat aile planlaması kullanma oranları özellikle etkili yöntem kullanma oranları Çalışmaya alınan kadınların aile planlaması yöntemi kullanma oranı yüksek (%77.6) gibi görünmekle birlikte kullanılan etkili yöntem oranı (%37.6) düşüktür(Tablo 4). Yaş arttıkça yöntem kullanma oranı da artmaktadır(p=0.0001). Fakat 45 ve üzeri yaştan itibaren yöntem kullanma oranı kişilerin menopoza girmeleri ya da doğurganlığın azalması nedeniyle bir miktar düşmektedir(Tablo 9). En az yöntem kullanılan yaş ise 19 ve altı yaş grubudur. Bu yaş grubundaki kişilerin yöntem kullanma oranlarının düşüklüğü yeni evli olmaları ve çocuk istemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Elazığ'da yaşayan kadınların kullandıkları aile planlaması yöntemlerinin ülkemizde yapılan diğer araştırmalar ile kıyaslanması Tablo 11'de verilmiştir. 1993 yılı TNSA verilerine göre Türkiye genelinde evli kadınların %62.6'sı herhangi bir yöntem kullanmaktadır. %34.5'i modern bir yöntem,

%28.1'i ise geleneksel bir yöntem kullandıklarını ifade etmişlerdir(4). Genç ve arkadaşlarının Malatya ili Yeşilyurt ilçesinde yapmış oldukları bir çalışmaya göre evli kadınların %43.2'si modern, %22.2'si geleneksel bir yöntem kullanmaktadır(5). Polat ve arkadaşları gebelik riski altındaki kadınlarda herhangi bir yöntem kullanma oranını %64.5 olarak bulmuşlardır. Bunun %37.1'i etkili yöntemdir(10). Diğer ülkeler ile kıyaslayacak olursak 1990-1996 dönemi için herhangi bir yöntem kullanma oranı Afganistan'da %2, Sudan'da %8, Nijerya'da %6, Pakistan'da %12, Hindistan'da %41, Irak'ta %18, İran'da %73, Çin'de %83, Bulgaristan'da %76, Amerika Birleşik Devletleri'nde %74, İtalya'da %78, İngiltere'de %82 ve Almanya'da %75, Fransa'da %75, ve İsveç'te %78'dir (11). Konu ile ilgili olarak yapılmış diğer araştırmalar ile kıyaslandığında elde ettiğimiz yöntem kullanma oranları genel olarak iyidir.

Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların hayatlarının herhangi bir döneminde kullandıkları yöntemlere bakıldığında büyük bir kısmı (%53.6) geri çekme, RİA (%31.5) ve hap (%23.3) kullanmışlardır(Tablo10). Çalışmaya alınan kişilerin büyük bir kısmı geçmiş yaşamlarında etkisiz bir yöntem olan geri çekmeyi daha fazla kullanmışlardır. Polat ve arkadaşlarının çalışmalarına göre kadınların %54.0'ü geçmiş yaşamlarının herhangi bir döneminde (etkili ya da etkili olmayan) bir yöntem kullanmıştır (10). 1993 yılı TNSA bulgularına göre çalışmaya alınan kadınların %80.1'i yaşamları boyunca herhangi bir yöntem kullandıklarını ifade etmişlerdir (4). Elazığ'da yaşayan evli kadınların hem geçmişte kullandıkları yöntemler hem de günümüzde kullandıkları yöntemler içerisinde etkili, modern yöntem kullanma oranı oldukça düşüktür.

Yöntem kullanmayan kadınların büyük bir kısmı gebe olduğu için (%35.4), çocuk istediği için (%18.1) ya da eşi yanında olmadığı için (%16.5) yöntem kullanmadığını ifade etmiştir. 1993 yılı TNSA verilerine göre yöntem kullanmayan kadınların %32'si gebe kalmasının zor olduğunu, %16'sı çocuk istediği için, %6'sı dini nedenlerle, %28'i menepozda olduğu, %2'si eşi istemiyor diye, %15'i diğer nedenlerle aile planlaması yöntemi kullanmadıklarını belirtmişlerdir (4).

Yöntem kullanan kadınların %10.3'ü hastaneden, %28.1'i sağlık ocağı ya da sağlık evinden, %1.8'i özel klinikten, %7.5'i eczaneden, %1.7'si özel doktordan temin ettiklerini belirtirken, %50.6'sı kullandıkları yöntemin herhangi bir yerden temin edilmesinin gerekmediğini belirtmişlerdir. Kullandığı yöntemin herhangi bir yerden temin edilmesinin gerekmediğini belirtenlerin bir kısmı nereden temin ettiğini söylemek istememiş ola-

ilir. Yöntem temin edilen yerlerin başında sağlık ocakları da da sağlık evleri gelmektedir ve bunları hastaneler takip etmektedir. 1993 yılı TNSA bulgularına göre modern yöntem kullanan kadınların %35'i sağlık ocağı AÇS-AP, %20'si devlet hastanesi, %3'ü özel hastane, %25'i eczane, %15'i özel doktor ve %2'si diğer özel yerlerden kullandıkları yöntemi temin ettiklerini belirtmişlerdir (4).

Çalışmaya alınan kadınların (%94.3) ve eşlerinin % 91.0) hemen hepsi yöntem kullanmayı uygun bulurken, yöntem kullanma oranları düşüktür. Bu da aile planlaması yöntemi kullanmayı uygun buldukları halde hizmet alamayan kişilerin varlığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Population Reports. Care For Postabortion Complications: Saving Women's Lives. Population Reports. 1997;25(1);10;1-5.
2. World Health Organization (WHO). The Prevention and Managment of Unsafe Abortion. Report of a Technical Working Group: Geneva, 12-15 Apr. 1992. Geneva, WHO, 1993. 23p.
3. T.C. Hükümeti -Unicef İşbirliği Programı. Türkiye'de Anne ve Çocukların Durum Analizi. Yeniçağ Matbaası. Ankara 1991;137-145.
4. Sağlık Bakanlığı (Türkiye), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993. Ankara, 1994.
5. Genç M, Güneş G, Şahin M, Karaoğlu L, Pehlivan E. Yeşilyurt (Malatya) Merkezindeki 15-49 Yaş Grubu Evli Kadınların Aile Planlamasına İlişkin Bilgi Düzeylerinin ve Uygulamalarının İncelenmesi. V. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. İstanbul 1996, 49-54.
5. Egemen A. Sincan'da 15-44 Yaş Arası Evli Kadınların Sağlık Düzeylerinin Saptanması İle İlgili Araştırma. Araştırma Özetleri (Tezler 1968-1979) içinde (Ed) Z. Öztekin. Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayını No:11, Çağ Matbaası. 1980, Ankara.
7. Hamzaçebi H, Burgut R, Tuncer A, Bozdemir N. Karataş Sağlık Ocağı Bölgesindeki 15-49 Yaş Grubundaki Evli Kadınların Aile Planlaması Hakkındaki Bilgilerinin Araştırılması. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 1993;18;216-229.
8. Toksöz P, Çelik Y, Aydınalp A, İlçin E. Diyarbakır'da Doğurgan Çağdaki Kadınların Aile Planlaması Uygulamalarına İlişkin Bir Çalışma. Dicle Tıp Bülteni (Journal of Dicle Medical School). 1991;18(4);7-16.9Çöl M, Akdur R, Çalışkan D. Park Sağlık Ocağı
9. Bölgesinde Doğurganlık Özellikleri ve Kontraseptif Yöntemlerin Kullanımı. Sağlık Dergisi (Sağlık Bakanlığı). 1995;67(1);29;50-61.
10. Polat H, Özgür S, Koçoğlu F, Koçoğlu G. Ulaş Eğitim ve Araştırma Bölgesinde Doğurganlık ve Aile Planlaması Durum Değerlendirmesi. Sağlık Dergisi (Sağlık Bakanlığı). 1989;61;2;82-93.
11. T.C.Sağlık Bakanlığı Web Sayfaları. <http://WWW.Saglik.gov.tr/turkce/istatistikler/s6ves82tur.htm>. 27.05.1998